

Emléksorok

Mihály Ottó

1939–2025

A szívet és kezet keményítő életutat bejárta miskolci, szociáldemokrata asztalosmester fia a szülővárosában, Miskolcon, illetve a mátraalji Pásztón telt iskolás éveit 1963-ban végzett a Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskolán, majd 1966-ban az ELTE filozófia szakán. 1968-ban aspiráns lett, majd ezek után a neveléstudományok kandidátusa. A Felsőoktatási Pedagógiai Kutatóintézetben, majd az MTA Pedagógiai Kutatócsoportjában töltött be vezető kutatói szerepet. Ezt követően alapító igazgatója az OPI Iskolafejlesztési Központjának, majd 1990 és 1995 között az újjászervezett Országos Köznevelési Intézetben folytatta kutatásait, kísérleteit, nyitottságáról, sokszínűségéről nevezetes műhelyszervező tevékenységét. 1995-ben rövid ideig az intézmény főigazgatója volt. Nevéhez fűződik a pécsi Apáczai Nevelési Központ komplex modellkísérlete, a szolnoki Varga Katalin Gimnázium fakultációs kísérlete.

Főszerkesztője a *Neveléstudományok és iskolakutatás* című periodikának, illetve társfőszerkesztője *Az iskola megújításának mai útjai* című könyvsorozatnak, szerkesztője a *Törvény és iskola*, illetve az *Iskola és pluralizmus* című tanulmányköteteknek. Társ szerzője a *Vázlat a szocialista neveléstudományról* című

programadó kötetnek. *Fordulat és iskola* című, a Köznevelésben közreadott cikksorozata kritikus képet rajzol a létező szocializmus iskolai világról, kifejtve, hogy a politikai „baloldaliság” kezen fogva járt a „pedagógiai konzervativizmussal”. 1996-ban lett a Miskolci Egyetemen megindult tanárképzés bázisának, a Pedagógia Tanszéknek alapító vezetője. Alapítója és elnöke volt az innovációkat gerjesztő Iskolafejlesztési Alapítványnak, alapító tagja a Göncz Árpád elnökletével létrejött Gyermeki Jogok Magyarországi Bizottságának, kuratóriumi tagja az Iskolapolgár Alapítványnak. A 4H Klubok Magyarországi Szövetségének elnöke, a Magyar Pedagógia Szerkesztőbizottságának tagja volt. Alapító tagja volt a HERA Magyar Nevelés- és Oktatókutatók Egyesületének. Állandó előadója volt a lillafüredi pedagógiai konferenciáknak, a VI. és VII. Nevelésügyi Kongresszus munkabizottságainak tagja, és több cikluson át az Országos Köznevelési Tanács tagja volt. Kiss Árpád-éremmel, Apáczai-díjjal, Gyermekéért díjjal ismerték el munkásságát.

Nevelésfilozófiai tankönyvében a posztmodern megközelítés kifejtése olvasható. Kortársa és barátja írta róla: „Mihály Ottó nevelés- és iskolaelméleti munkássága

szerves része oktatáspolitikai háttértevékenységének. Hivatali státuszát tekintve sohasem volt oktatáspolitikus, de nincs olyan írása, amelynek ne lett volna ingerlően eleven köze az oktatáspolitikai stratégiai kérdéseihez.” (Loránd Ferenc Az emberi minőség esélyei című tanulmánykötetének bevezetője.)
Temperamentumáról, vitázó kedvéről jegyezte meg az integrált nevelési-oktatási intézményeket tervező szakember, Vészi János: „Marx és Cohn-Bendit egyszerre”. Szerzői munkásságát, közéleti aktivitását 2010-ben politikai tiltakozásul megszakította, visszavonultan élt vidéken.

A kortársak és tanítványok, egykori kollégák és barátok itt következő emlékezéseit Trencsényi László fonta koszorúba.

***

Megint szegényebbek lettünk, Mihály Ottó elhagyott minket.

Radó Péter

Meghalt Mihály Ottó.

Megtorpanok.

Félig bénultan teszek-veszek napok óta.

Meghalt Mihály Ottó, elment, mormolom, elment.

Nem lesz ez a világ már sosem olyan, mint volt, nem tud lenni.

Kutatok a vigaszt nyújtó, ilyenkor bevethető, jól bevált közhelyes szófordulatok közt: mind oda tartunk, fantasztikus életműve volt, szép kort élt meg...

Nincs vigasz.

Kaptam az élettől egy hatalmas ajándékot, hogy ismerhettem személyesen.

Tegeződtünk, mert kérte. Tétován, botladozva tettem, mert mégis, hogy jövök én

ahhoz, hogy tegezzem az egyik legnagyobb magyar nevelésfilozófust? Talán a legnagyobbat.

Emlékszem, egy este együtt dolgoztunk a munkacsoportunkkal. Áhítattal figyeltük minden szavát. Briliáns elme volt és csodálatos ember, szarkasztikus humorral, fanyar öniróniával megáldva.

Egy munka kapcsán a temetkezési szokásokról beszélgettünk. Egyszer hátradőlt, és a monoton munkazajt emelt hangon törte meg:

„Engem szórjanak szét, és kész!”

Feszült, néma, hosszú másodpercek következtek. Gondolni sem akartunk arra, hogy egyszer ő nem lesz.

Akkor, hogy megtörjem a némaság feszülő csendjét, halkán megszólaltam: „Hisz mindig is szétszórt volt.”

Nevettünk, hosszan nevtünk.

Most itt állok a hangszálaimra csavarodott dühvel és értetlenséggel, mert pedagógusok ezreinek kellene megállni most mind egyszerre, s megtorpanni a veszteség súlyától.

Én erre a nevetésre szeretnék emlékezni, csak közben félek.

Át tudom-e, át tudjuk-e adni azt a szemléletet, akaratot, tudást, tettvágyat, amit Tőled tanultunk, Ottó?

Meghalt Mihály Ottó. Megtorpanok.

Zsigmond Ottília

1978–1979 az UNESCO-kutatás ideje, amelyben az önálló tanulás feltételeinek és lehetőségeinek feltárása volt a cél. Magyarországon az akkor már a kísérleti eredményeket is felmutató szolnoki Varga Katalin Gimnáziumban a Magyar Tudományos Akadémia Pedagógiai Kutató Csoportja által kidolgozott és szakmailag irányított kutatómunka folyt.

A tantestületből nyolc pedagógus is részt vett a kutatásban, adatgyűjtésben, elemzések elkészítésével és részösszefoglalók írásával, köztük fiatal, hat éve a pályán lévő pedagógusként én magam is.

Mihály Ottó szívesen találkozott a tantestülettel, szakmai társként tekintett ránk, „tanította” a pedagógiai kutatás módszereit, figyelmesen követte, ahogyan a gyakorlati tapasztalatok transzferálásával értelmeztük a feladatokat. Izgalmas órák voltak ezek a tanórai terepeken jártas tanárok számára, amikor az elméleti ismeretek ahaélményeit felismertük a saját munkánkban.

A kutatás eredménye mint helyzetfelmérés, diagnózis, megalapozta az 1981-ben megfogalmazott továbbfejlesztési programunkat. Az innováció tudatosabb és szervezetfejlesztési elemekben gazdagabb tartalommal vált...

Mihály Ottó megismertette a tantestületünkkel a pedagógia tudományának hasznosságát, olyan ismereteket és módszereket mutatott nekünk, amelyek a saját tanítási-nevelési gyakorlatunkat gazdagították, és intézményi, sőt oktatásrendszer-szintű kitekintésekre is képessé tettek. Mihály Ottó szervezetfejlesztője és tanítója lett a Varga Katalin Gimnázium tantestületének, kiváló társal, Páldi János igazgatónkkal együtt. Később, 1985-ben, igazgatói kinevezésem évében megfogalmazott vezetői programom megvalósításában személyesen is számíthattam a segítségére.

A négyéves képzési idejű, angol–magyar kéttannyelvű programunk támogatójaként segítette annak minisztériumi engedélyezését. Ebben nagy szerepet játszott, hogy Pécsen az Apáczai Csere János Gimnáziumban a Nevelési Központ kísérletének részeként egy évvel előbb bevezették a négyéves képzésű kéttannyelvű programot, így a megvalósítás

tapasztalata is segítette a kollégáimat. Mindkét intézmény alternatív-innovatív megoldása volt a minisztériumi kéttannyelvű reformnak, amelyet állami támogatással kilenc iskolában indított a minisztérium.

Mihály Ottó hitt a pedagógusok felelősségteljes kreativitásában, az intézményi autonómiában, hogy az iskola helyben, saját feltételei és körülményei szerint tudja legjobban és leghatékonyabban kialakítani azt a nevelési-oktatási rendszert, amely a tanulókat, a gyermekeket a képességeik kibontakoztatásában a legsikeresebb útra viheti, így járulhat hozzá az egyén és a társadalom boldogulásához, a pedagógusok szakmai megújulásához.

Ebben a hitben váltam én is Mihály Ottót követő pedagógussá, és tisztelőjévé, emléket őrzővé...

Botka Lajosné

„OTTKT 6. sz. Kutatási főirány 422. sz. téma”. Ezt a nevet viselte a pécsi Apáczai Nevelési Központban (ANK) 1980–’90 között zajló akciókutatás, amelynek kutatásvezetője, atyja, mindenese volt Mihály Ottó. Könyvtárnyi irodalma van annak a mérhetetlenül szerteágazó pedagógiai csodának, amely vezetésével ebben a nagyon sajátos és végtelesen szerethető intézménykomplexumban megvalósult.

Ottó. Az ANK számára egyet jelentett a neveléstudománnyal, a gyakorlattal, a jövővel. Olyan türelmetlen gyermekközpontúság áradt belőle, ami minden alprogramot átjárat. Mondatai mögött folyton ott bújkált a kérdés: ...no és a gyerek? Persze sosem kinyilatkoztatott, inkább kérdezett. Sokat. Folyton. És e kérdésekből épült fel maga a „kutatás”, ami egyé vált a közben felnövő intézménnyel. Ma már nincs intézmény (ami van, az egy másik történet), de akik együtt éltek vele

a tíz év mindennapjait, szívták a pipája füstjét, vitakoztak vagy éppen egyetértettek vele, örökre az eszükbe vésődött, hogy az iskolai nevelés nem tréning, hogy az eredményesség nem nélkülözheti az értelmességet.

A kutatás lezárulta után aztán még egyszer megjelent „hivatalosan” is az ANK életében. A '90-es évek végén, amikor oly sok minden történt vele is, velünk is, elmentünk a Dorottya utcába, „megkértük a kezét” – ahogy viccesen mondtuk –, és életében először egy rövid időre „jogviszonyba került” az ANK-val, megbízási szerződéses munkatárs lett. Havonta jött, tanácsolt, segített, értelmezett, helyretett. És persze kérdezett. Így lett nálunk szakmai szolgáltató, így szerveztünk országos közoktatási konferenciákat, így váltunk ismét országos projektek gazdáivá. „Reaktiváltuk” magunkat, őt. Az irodámat ismét belengte a pipafüst és a kávéillat, a levegő megtelt az „ottós” gondolatokkal. Az eredeti, rá jellemző humorával.

Sok minden történt aztán az Apáczai körtéren is, mi is mentünk sokan sokfelé. Az intézmény meg szakadt szanaszéjjel. De hiszem, hogy aki vele valaha is kapcsolatba került, az ma is tudja itt a déli végeken, hogy az iskolának csak akkor van értelme, ha az „gyereknek való”. Így tud tovább élni Ottó is meg az ANK is.

Turi Katalin

Derű, energia, nyitottság, befogadás, kezdeményezés, könnyedség, humor. Mihály Ottó egyéniségét számomra a legjobban ezek a szavak idézik fel.

1982. augusztus, Gorkij fasor, az első értekezlet, amelyen az Országos Pedagógiai Intézetben részt veszek. A jelenlévők egyike az Ottó vezette szakmai csoport állásfoglalását „eklektikus”-nak nevezi, szerinte a

szövegből a szerzők álláspontja sem tűnik ki. –Inszinuáció – reagál Ottó, és pár szóval, játékos könnyedséggel bizonyítja, miért éppen a *többszemponitú* megközelítésre van szükség.

'90-es évek, Marczibányi téri Művelődési Központ, a *Több út* konferencia szünete. Éppen jövünk kifelé az előadóterem egyik ajtaján a világólan tehetséges, első generációs értelmiségi, éppen az ország legszegényebb, magyar cigányok lakta falujának összevont osztályban *kezdő tanítóval*. Ottó a másik ajtón át érkező tegeget, hozzánk jön, pár szavas bemutatkozás, majd a második mondat után – mintha a tanítóval pár perc alatt már közös hullámhosszon lennének – a csenyétéi gyerekek iskolaélményeinek különböző árnyalatairól van szó...

Utoljára a PPK bejáratánál futottunk össze, mondom, mennyire hiányzik a szakmából a jelenléte, de milyen öröm, hogy képes volt megteremteni a saját, várostól távoli, fizikailag-lelkileg komfortos környezetét, mindezt társsal együtt. – Jó volt a felhozatal – replikázik. – Felhozatala a burgonyának van, ezt a szót kikérem magamnak a nők nevében... Egyébként ez az egyetlen rossz mondat, amit valaha hallottam tőled – vágom rá. – Csak a meghatottságomat akartam leplezni – jött a válasz. Elbúcsúzunk, még in-teget.

Hiányzik. Utoljára *tegnap* került szóba, egy születésnap összejövetelen Sáska Géza szakmai veszteségeit sorolja. Mihály Ottó is elment – mondja, mielőtt elindul.

Kereszty Zsuzsa

A Miskolci Egyetem – a korábbi Nehézipari Műszaki Egyetem – 1949-től egészen az 1980-as évek elejéig klasszikus műszaki szak-egyetemként létezett. Aztán jött a jogász-, a

közgazdász-, majd 1992-ben csatlakozott a bölcsészképzés, később bővültünk egészségügyi és zenészképzéssel. Az egyetem igazi egyetemé akkor vált, amikor a reáliák mellé megérkeztek a humaniorák is. A bölcsészképzés 1992–1997 között intézeti keretek közt működött, majd 1997-ben karrá vált. Az indulás nekünk, akik hallgatóként átéltük, „hőskor” volt. A legkiválóbb tanároktól tanulhattunk. Új szervezatként a bölcsészkar lehetőséget adott a kísérletezésre, befogadta az újítót, néha a megszokottól eltérő gondolatokat és gondolkodásokat. Ilyen újító, formabontó módon indult a Bölcsészettudományi Intézetben a tanárképzés. Egy leszakadó, a rendszerváltozásból vesztesként kikerülő térség egyetemén egyszerre kezdett tanítani Trencsényi László, Báthory Zoltán, Halász Gábor, Horváth Attila, Loránd Ferenc, Verkerdy Tamás és Mihály Ottó.

Mit mondhatnék? Kivételes helyzetben voltunk, hogy tőlük tanulhattunk, kivételes helyzetben, kivételes emberektől – akkor úgy éreztük –, kivételes korban. Tanári identitásunkat a mai napig meghatározza. Mihály Ottó ebben a „hőskorban” a kezdetektől vezette a Neveléstudományi Tanszékét, egészen 2004-ben történt nyugdíjazásáig, karaktert adva annak. Meghatározó alakja volt nemcsak az induló tanárképzésnek Miskolcon, hanem a magyar pedagógiai gondolkodásnak, a pedagógia tudományának is. Szikár, egyenes tartás mind küllemében, mind jellemében. Én ilyennek láttam Mihály Ottót.

Horváth Zita

Ez szubjektív lesz, nekem Mihály Ottóról másképp nem megy. Valószínűleg sosem fogok rá múlt időben gondolni. Egyetemista koromban szakirodalomként ismertem meg,

nagyon érdekeltek a gyermekközpontú pedagógiák. Utána kellett olvasnom, mert ilyenmiről csak farvizeken tanultunk, rejtett kis speckollon a klasszikus, nagy, konzervatív egyetemen, ahol a pedagógiát tanultam. Olyan hely volt, ahol a hallgató jellemzően hallgat, a professzor pedig előad. Aztán ő a doktori képzésben vendégoktatóként tartott nekünk egy kurzust. Folyton kérdezett, én visszakérdeztem, ő megkérdőjelezett. Ez volt a játékunk. Sajnáltam, hogy fogynak az órák, kitoltam volna még az időt.

Aztán a félév végén megkérddezte, jönnéke Miskolcra tanárgégédnek. Az addig határozott terveimet felrúgva igent mondtam. Miatta is. Szerettem a kristálytisztá, provokatív és végtelen pragmatikus gondolkodását. Elkezdtem dolgozni a Tanárképzőben. Közben bekéredzkedtem az óráira. Azt gondoltam, tanulnom kell a miskolci iskolát, mert máshol nevelkedtem. Valójában a játékunkat akartam továbbjátszani. És játszottuk. Kérdeztem, visszakérdezett, megkérdőjeleztem. Órák után, a gyermekvárosi menzán, egész addig, míg ki nem hűlt a káposztafőzelék. Sosem fogok rá múlt időben gondolni. Épp múlt héten tanítottam a hallgatóimnak azt, amit nekem Ottó az esélyről tanított.

Ádám Anetta

Fiatal voltam, amikor megismertem, sokat tanultam tőle a szakmáról. Előttem az arca, pipája, a megszólalásait kísérő pipa-füst, hallom a hangját, felidőződik bennem bölcsessége, okossága, a sok izgalmas vita, közös gondolkodás. Ennek már nem lehet folytatása.

Baráth Tibor

Haiku In memoriam MO

kérlelhetetlen,
mert tudta az igazat –
a világgal nem bírt.

fáradhatatlan,
csak a tett hoz változást –
a restséggel nem bírt.

elkötelezett,
boldog gyermeklét joga –
ostobákkal nem bírt.

együttműködés,
műhelymunka vitákkal –
a némákkal nem bírt.

posztmodern szellem,
nincs olyan, hogy „A”, csak „EGY” –
a balgákkal nem bírt.

bölcsesség, humor,
az élet szeretete –
a szürkéekkel nem bírt.

rendíthetetlen,
mint a tölgy az erdőben –
az idő leírta.

Fábry Béla

Első pedagógiatanárom volt ő, még a tanító-
képzőben. Sokat kaptam tőle, sajnálom.

Hilbert Zsuzsa

Tegnap elment Mihály Ottó, az okos, bölcs,
gondolkodó ember és pedagógus, oktatásírá-
nyító, akinek szarkasztikus humora minden
előadását felejthetetlen élménnyé tette. Itt, a
Felvidéken hallhattuk őt Rozsnyón, az ország-
gos közoktatási konferencián és Füleken, a
Nógrádi Pedagógustalálkozón. Szegényebbek

lettünk, romlottak az emberi minőség esé-
lyei... Kedves Ottó, nyugodj békében!

Fodor Attila

A sor végén ugyan több a hely, mégis folya-
matos a ritkulás, néha fel sem tűnik, de ha
egy jobb világért valaki annyi nyomot tudott
visszahagyni, mint Ottó, akkor az már nagy
csapás, és nagyon fájó, mert hiányzik a sor-
ból... mély fejhajtással, RIP.

Josef Jócó Hollós (Wien)

Nagyon reméltem, hogy még visszatér a re-
meteségből.

Jakab György

Mihály Ottó is elment. Olyan pedagógus
volt, aki nem nyugodott bele, hogy milyen az
iskola, hanem meg akarta reformálni, elszán-
tan és türelmetlenül. Permanens nevelésről
beszélt (ma szociális tanulásnak monda-
nánk), és azt akarta, hogy az iskola ne az ok-
tatás, hanem a művelődés központja legyen.
A filozófiából indult, és megmaradt tudósnak
akkor is, amikor az oktatás rendszerváltozásai
kisodorták az Örs vezér terére néző nagy dol-
gozószobájából. A mérés, értékelés, Q-s fo-
lyóiratok és kreditek nem az ő világa volt; a
mozgásban, változásban, közösségben érezte
magát otthon. Tüzelő tekintete, vörös sálja,
vékony alakja ha tűnőfélben van is, még visz-
szanéz. Mindnyájunkra, akik ismertük, méltá-
nyoltuk, becsültük őt.

Kozma Tamás

Ez jutott eszembe Mihály Ottóról. Nem
egyszerű emléksorokat írni valakiről, aki
alighanem utálta ezt a műfajt. De hát sorry,
Ottó, a gyász az élőké.

Az a fajta ember volt, akit egyformán inspirált más okossága és mások hülyesége (főleg az utóbbi). Így aztán sokszor nehéz volt eldönteni, hogy az adott pillanatban hülyeséget mondott az ember, vagy valami okosságot. Minden ellentmondás, minden ellentét érdekelt, és így építette fel műhelyét is, ahol jól megfért egymással a végletesen liberális a társadalommérnök szocialistával, a szamizdatkészítő és a 3/3-as, a technokrata szervezettefejlesztő és az absztrakt gondolkodó kutató. Talán ez, a mások iránti alázat volt a legfontosabb, amit ebben a párját ritkító közegekben tanulni lehetett.

Ez nem fért bele az egyre inkább a másikat eltiporni, lesöpörni, eltüntetni kívánó közegekbe. Mivel Ottó híján volt az ilyesfajta adaptációs készségnek (pontosabban szándéknak), egyre nehezebbé vált a helyzete. És amikor megszűnt annak is a reménye, hogy a szakma életben maradjon és értelme legyen a beszédnek és írásnak, eltűnt, megszűnt látszani. Szomorú történet.

Ami nem szomorú, az az Ottóról való emléktörödékek gyűjteménye. A hosszas monológokba forduló izgalmas (!) értekezletek, a Pécsi Nyári Egyetemek, az elengedhetetlen pipa és a szintén elengedhetetlen esti közös whisky az utazásainkon. És a sajátos, kicsit fanyar, szarkasztikus humor, ami azért sokszor örkényi összetettséghez vezetett. Egyszer a nyolcvanas évek közepén valahol nyugaton voltunk, és belebotlottunk egy sarló-kalapá-csos, vörös zászlóval felvonuló tömegbe. Ekkor jegyezte meg Ottó: Itt én is szívesen lennék kommunista!

Horváth Attila

Mondják, cinikus volt. Sokan szerettük az ő cinizmusát. Vagyis azt, hogy fáradhatatlanul kérdőjelezte meg naiv, vágyvezérelt hiteinket.

Elméleti munkáiban is (ő, nagyon rászorult erre a hazai pedagógiai gondolkodás) és személyes beszélgetésekben, vitákban is (bizony, mi is rászorultunk). De mindig azt éreztem, hogy a cinikus héj mögött nagyon is erős hitek parázslottak. Hit az alapvető emberi értékekben, az „emberi minőségben”, a szolidaritásban. Gondolom, ezért vonult ki végül a világból. Mert látta, hogy nincs már remény arra, hogy a külső világban ezek az értékek megvalósuljanak. De ez is tett volt. Nyugtalanító tett.

Knausz Imre

Egy korszak tűnik el vele együtt, szerepének súlya, emléke, remélem, fennmarad.

Sáska Géza

Fő művei:

- A sokoldalú fejlesztés problémái a nevelhetőségükben gátolt gyermekek nevelésében.* 1970.
- Nevelésfilozófia és pedagógiai célelmélet.* 1974.
- A polgári nevelés radikális alternatívái* (társszerzőkkel). 1980.
- Az önálló tanulás feltételei és lehetősége.* 1981
- A permanens művelődés elméleti és gyakorlati kérdései.* 1982.
- Vázlat a szocialista nevelőiskoláról* (társszerzővel). 1983.
- Liberális értékek – alternatív iskolák.* 1994.
- Iskolafejlesztés és közoktatáspolitikai.* 1994.
- Alternatív tanárképzés, alternatív pedagógiák* (társszerzőkkel). 1994.
- Bevezetés a nevelésfilozófiába.* 1998.
- Az emberi minőség esélyei* (tanulmánykötet). 1999.
- Az aszimmetrikus kapcsolatok dilemmái: célracionális és erkölcs a pedagógiai viszonyban.* 2008.